

**Utolsó könyv,
utolsó interjú**

Takáts Gyula:
Hol is a Volt,
Pro Pannónia Kiadó,
Pécs, 2007.
Válogatott versei,
Oláh János szerk.
Magyar Napló, Bp., 2010.

A kiszámíthatatlan sors úgy hozta, hogy akár harminc éve ismerhettem volna személyesen földim, Takáts Gyulát, valami oknál fogva mégis csak 2007 decemberében, Kaposváron találkozhattunk először (és sajnos utoljára). A szakadó hóesésben, a Megyei Könyvtárban tartotta éves közgyűlését a Berzsenyi Dániel Irodalmi Társaság, amely alig néhány évvel volt csak idősebb elnökénél, Takáts Gyulánál, aki idén lenne 100 éves. Ott és akkor készíthettem vele életének utolsó interjút, amely 2008 tavaszán jelent meg az Irodalmi Páholy című folyóiratban, Pécssett.

Most, így ennek a kerek évfordulónak a közelében, újra kezembe vettem legutolsó, életében kiadott verseskötetét, a *Hol is a Voltot*, amely nem sokkal találkozásunk előtt jelent meg Pécssett. Csak hónapokkal e találkozás után, 2008 nyarán küldte el nekem a költő a vékony kis kék kötetet, kedves, reményteljes ajánlást firkantva az első oldalára. Az írás most bizonytalan, reszketegnek hat. Akkor ezt észre sem vettem. Az aláírás azonban határozott, könnyen olvasható. A borító elején található Martyn Ferenc grafika – hiába forgatom erre is, arra is – nem az én Takáts Gyulamát ábrázolja. Ezen egy keménynek ható, feszes tartású ember határozott szempárja mered maga elé. Az én költőm egy már hajlottabb hátú, mosolygós szemű öregúr volt, akinek olyan hártya-finom volt a bőre, hogy szinte féltem megérinteni a kézfogásnál, nehogy felsértsem. Az én Takáts Gyulam olyan volt, mint amilyenek egy 1984-es pécsi könyvhét megnyitóján Weöres Sándor látta és láttatta, amikor Leonardo sokoldalúságával aposztrofálta őt, az író, a festő, a horgászt, a szőlőművest, a borászt és a múzeumigazgatót.

Több mint harminc verseskötete jelent meg életében. Az utolsó, a *Hol is a Volt* alig több mint hatvan oldal, s mindössze huszonkilenc verset tartalmaz, négy ciklusba rendezve. A kötet főszerelője Csu Fu, a helyszín pedig a költő által már évekkkel ezelőtt „megteremtett” mikrokozmosz: Drangalag. Csu Fu barát, tanítvány, beszélgetőtárs is egyben, s talán kicsit alakmása is Takáts Gyulának. A kötet első versében mindenki előtt óriásira tárja Drangalag metaforikus kapuját, amikor „egy lepkeszárny és az ég között” (*Barátainak, a hegyről*) határozza meg ennek az általa kreált, s mindent átfogó

világnak a horizontját. Egymás után sorjázó versei mint gyönyörű lírai reflexiók adnak egyetemes értelmet a helyi színeknek. Soraiból kiérződik, hogy a szerző műveinek megalkotásakor minden körülmények között a harmónia megteremtésére törekedett, hogy „az itten-téli-odaát / egyetlen mondatát” megénekelje.

Aki ismeri a költő 2005-ben napvilágot látott *Őt esztendő Drangalagban* című s naplójegyzetek formájában megírt önvallomásos kötetét, könnyebben fog eligazodni ebben a sajátos világban. Ebben mondja ki a sokszor idézett igazságot, mely szerint „Csak ketten maradnak önzetlenül mellettünk. A természet és a művészet. Kell-e náluk erősebb és jobb barát. Csu Fu erre régen rájött, és így él Drangalagban.” Ez az a felismerés, amely után nyugodt szívvel állíthatjuk, hogy Drangalag nem is annyira különleges: ez maga Takáts Gyula valóságos világa. A *Hol is a Volt* pedig ennek megerősítése.

A vele készített utolsó beszélgetésben elmondta nekem, hogy verseiben minden írásának alapja egy-egy valóságosan megtörtént esemény. Még a legelvontabbak sem pusztán a fantázia szüleményei, hanem valódi történetek az életéből. A legkülönösebb hangulat is a hétköznapi valóságból merítkezik. Takáts Gyula szerint ugyanis az élet gazdagabb, mint a képzelőerő. A képzelet kullog az élet után és igyekszik lopni tőle, nem pedig fordítva. Ezért a harmonikus élet minden mű tökéletes forrása lehet. Így lehetséges az, hogy ebben a kötetben szinte érezzük az Izajás próféta által megfestett messiási világ békéjét, ahol „...együtt lakik a farkas a bárányal, és a párduc együtt tanyázik a gödölyével. Együtt legelészik a borjú s az oroszlán, egy kis gyerek is elterelgetheti őket. Barátságban él a tehén a medvével, a kicsinyeik is együtt pihennek; és szalmát eszik az oroszlán, akárcsak az ökör” (*Iz 11,6-7*). Csu Fu világa erre rímel. Simogat a Nap, susog a berek a fülünkbe, a hegyek a barátaink, s még a vén diófa is kezet nyújt nekünk. A természet az ember legjobb barátja.

Ahogy Szirtes Gábor írja a kötet utószavában: „Drangalag végül is a megteremtett és megtalált, a valóságos létezővel szemben fellelt lehetséges világ, amely időtlen és határtalan, ahol a »pillanat-világ szavát« írhatja a költő tovább, ahol az ég és a pince boltozata eggyé olvadhat a végtelenben, ahol a friss források, az öreg kövek, a szép sziklák, a holt vulkánok, a sűrű nádasok, a berkek és a mocsarak e világ egyre inkább, egyre meggyőzőbb erővel megvalósuló kiteljesedésének hírnökei. Ők a »rejtett végtelen« kifejezői, amelyben megidézhetővé válik a »sok-sok volt-világ«, ahol a korunkban egyre egyetemesebbé váló Magány leküzdhető, ahol a sivár Magányon és a félelmetes Retteneten győzedelmeskedhet a vers...”

Ebben a Takáts Gyula-féle – szinte már panteisztikus – világban az ember egybefonódik a természettel.

Miközben megfigyeli azt, maga is részévé válik, bele-mélyed, s művei által eggyé válik vele. A különleges látásmódot azonban az adja, ahogy a kozmikus és a minket körülvevő, hétköznapi világ a lírai közegben egyesül: „eggyé ragyog / az égi rend / s a berki lánvilág” (*Eggyé ragyog*).

Ez az eggyé válás az *Egész-szel*, magára az elmúlásra is utal, s az elkerülhetetlen öregedéssel való kényszerű szembenézés fájalmát idézi. Ezt erősítik a kötetben a magányra és a társtalanságra utaló olyan plasztikus sorok is, mint a „Fénylő jegén / a túlsó partra át, / versek helyett / süket magány suhan / a néma fakutyán” (*A néma fakutyán*) vagy a „bolyong-bolyong / és egyre csak tovább / s vele a sose otthon / niklai magány...” (*Dániel*). A Berzsenyi-hasonlat többször is előkerül a kötetben, s mindig a magányos költő jelképrendszerében. A nagy előd, akinek sírjánál, s egykori niklai kúriájánál „Csu Fu” annyi beszédet mondott, s a többiek is mind – Vajda János, Kölcsey, Egry József, Shelley, Hölderlin – már a *Voltot* képviselik, onnan üzennek: „s hogy verseiket / ne csak lássa, / hallja is, / szíromnál könnyebb, / ahogy strófáikat / padlás alól / holdfényen át / a múzsáktól se nehezebb / drangalagi térbe emeli...” (*Múzsáktól se nehezebb*).

Takáts Gyula a fény és az árnyék, a *Van* és a *Volt*, s a sorok közt megbújó *Lesz* reménységének kettősségén keresztül a versbeszéd egészében a létezés legfőbb kérdéseit feszegeti. Motívumrendszere, szóhasználata a keleti bölcsek filozófiáját idézi, témái azonban egyetemesek. A versek megírásakor már jócskán 90 felett járó költőt mi más is foglalkoztathatná, mint a halál kérdése. Egy pillanatra a „vállat mintha érintené, / mint hogyha a halál...” de a pár strófával előbbi sorok alapján mi már tudjuk, hogy a válasz nem ebben a bizonytalanságban, hanem az örök keresésben rejlik: „hol is a *Volt* / és rajtuk át / a mindentűli még tovább?...” (*Az árnyék üszkibe*).

Takáts Gyula válasza az elmúlásra nem lehet a bele-törődés. Azt el kell fogadnia ugyan, hogy az idő „mély árnyéka alatt / rajzolni kezdte már / a télentúl-idő / hosszú, ötödik évszakát” (*Az ősz maga*), költészete azonban mégis mást sugall. Egy új nyelvet énekel meg, egy, a természet által írt poétikát, amelyben minden továbbélhet: „Velük a költők / – akár a fák – / rügyek pontos során / írják, / mint a kék szírom / bazalton át / az új poétikát...” (*Így él tovább*). Mintha saját magáról, saját költészetéről beszélne, amely Drangalagban továbbél az idők végezetéig. Erre utal a kötet verseinek központozásában oly gyakori – gondolatívét és sorvéget lebegtető – három pont szerepeltetése is. Alig akad olyan vers a lírai közegben, amely ne alkalmazná ezt a Takáts Gyula-i világfelfogást sugalló reményt. A pont

végérvényessége helyett a három pont nyitottsága a kötet legfőbb üzenete. Nekünk pedig marad a megnyugtató bizonyosság: „Csu Fu” nem halt meg, bölcs derűbe ágyazott versei által ott „...üldögél / a világ hátán / lógatva lábát / dőlt kövön / és versei / és lombjai között / várja lesi / a sok-sok Vanból / a világ jól rejtett választát” (*Várja, lesi*).

A történetnek itt vége is szakadna, ha a Magyar Napló Kiadó Zsebkönyvtár sorozatában Bíró Gergely szerkesztő 2010-ben nem állt volna elő egy válogatással, bizonyítva „Csu Fu” időtlenségének realitását. A zakó-zsebhez igazodó paraméterekkel rendelkező, ízlésesen visszafogott külsejű, 240 oldalas, posztumusz kötet verseit Oláh János válogatta. A kötet utószavában – amelyet szintén Oláh János jegyez *A magyar tér-idő örvényében* címmel – gyakorlatilag komplex áttekintést ad Takáts Gyula verseinek sajátos világáról. A rendhagyó látáskultúrájú, monografikus elemzés kronologikus szerkezetű felépítettsége a kötetbe szintén kronologikus rendszer alapján beválogatott versek egymáshoz simulására rímel.

Oláh János elemzésében igyekszik eloszlatni a költő életművéről alkotott, már-már közhelyszerű kritikusi tévedést, „...amely szerint Takáts a pannon táj, a pannon derű idilli költője.” Mondandójának alátámasztására Takáts Gyula *Idill?* című verséből idéz: „Mintha Itália lenne e táj és Csánki nyökög: / – Pannon idill! – Ám ő még sose látta milyen / ősszel, ahol én járok sziklák erdei közt / sütve az édesen ért barna gubót a tűzön. / Hát még Csánki, ha lát-nád mekkora zöld koronával / dől az ezüst fügetörzs pin-cetetőre vadon. / Ez sem idill, de közönséges látványa e kertnek. / Ám hogy a sok dallár még sose látta meg ezt, / Csánki ne szídj, gyere, szedd a liláshasu bő fügetermést. / S nézd, mi öröm versben s szívben is épp ami új!”

Véleményem szerint azonban a Takáts Gyula-i „idill”, ha nem is a közhelyszerűség szintjén, de mindenképpen kimutatható évszázados életművének kiegyensúlyozottságán, permanens derűjén, tájhoz kötöttségén. Maga Oláh János – talán öntudatlanul is – néhány oldallal később, erre a felismerésre jut elemzésében: „Aligha gondolhatta volna bárki is, és legkevésbé talán maga a költő, hogy az induláskor megütött hang mintegy három emberöltő múltán, a költői pálya befejezéséhez közeledve talál visszhangra, és teljesedik ki a Csu Fu versekben.”

Másfelől – a válogatott versek végigolvasása után – mégis egyet kell értenünk Oláh János azon felvetésével, amely szerint aggályos volna ezt a „...mély egzisztenciális krízis megéléséből fakad[ó]” életművet pusztán „...díszlet ízű tájköltészetté” degradálni. Nem szerencsés Takáts Gyula „...mikro moccanásokat és csillagközi távlatokat egymásba oldó költői univerzum[á]nak a határ-ait” a kritikai látásmód szűk ketrecébe zárni.